

Frang Gizella: Sopron és környéke – nemzetiségi révén adott – nemzetközi kapcsolatai

A volt Sopron vármegye nemzetközi, elsősorban magyar-német-horvát kapcsolatainak elemzésével próbálkozik dolgozatom, hiszen nemcsak hogy itt élünk és dolgozunk, s kulturális és gazdasági változásait saját életünkben is megtapasztaljuk, hanem nemzetiségi összetétele és határmenti szerepe alapján ugyanúgy befogadó és olvasztóköhő, mint Európában Magyarország. Fő forrásom a soproni sajtó, annak is három 1945 előtti újságja és évfolyama, valamint a rendszerváltás időszakának helyi lapja, a Soproni Hírlap. Kiválasztottam az 1916-os Soproni Naplót (napilap), a Felsődunántúli Hétfői Újság 1933-as számait (hetilap) valamint az Oedenburger Zeitung 1944-ben megjelent számait (napilap), valamint a Soproni Hírlap 1989-91-es évfolyamait (heti, később hetente kétszer megjelenő helyi lap). E szemlézés csupán nagy léptékű váza lehet csak a kapcsolati változásoknak, a teljesség igénye nélkül.

A célok és módszerek összefoglalása után magát a vármegyét mutatom be, majd a vizsgált lapokat. Ezt követően az olvasott újságok valamint a kapcsolódó szakirodalom tükrében bemutatom a magyar - német(osztrák) - horvát kapcsolatokat. Az utolsó rész pedig maga az összegzés, illetőleg a városi koncepció leírt és a jelenünkben kirajzolódó jövőképeinek bemutatása.

A kutatás célja, módszerei, egyéb forrásai:

A kutatás célja olyan adalékokkal szolgálni Sopron város és térsége (a volt vármegye) történetéhez, mely más oldalról, elsősorban a sajtó világából mutatja be a háború sújtotta XIX. század első felének, majd a rendszerváltozásnak Sopronját. Ugyan a történészek kevésbé tartják megfelelő forrásnak a médiát, azonban figyelembe kell vennünk, hogy a magyar sajtó hőskorában az elsődleges mégis a hírközlés, informálás és a társadalmi-gazdasági folyamatok elemzése volt a cél – sajátos műfajokkal. Véleményem szerint az akkori sajtótermékek híryanagát és egyéb megjelentetett közleményeit forrásként lehet felhasználni, hiszen azok vezérelve a nemzeti érték és érdek volt – egészen a szovjet uralomig. (Ezzel szemben a mai – XXI. századi – médiát valóban óvatos fenntartással kell kezelni.)

Első helyen a fent említett sajtótermékekben kutattam, illetve felhasználtam Molnár Csilla A vasfüggöny két oldalán című könyvének vonatkozó adatait. Ugyanígy a német valamint a horvát önkormányzat honlapján lévő információkat, a Sopron Városi Kereskedelmi- és Iparkamara és a Sopron környéki Ipartestület honlapját, Sopron Megyei Jogú Város Fejlesztési Stratégiáját (2008) valamint a megyei fejlesztési stratégiát, az itt nem említett - de a könyvészetben szereplő - más szakirodalmakkal és hivatkozásokkal együtt. Mivel a kamarai és az ipartestületi honlapon inkább a tagok működését segítő információk szerepelnek, a történetük azonban nagyon szűkszavú, ezért az elemzésből ezeket kihagytam.

A négy vizsgált Sopron székhelyű és célzottan Sopront illetve a vármegye területét lefedő lapokat több csoportba oszthatjuk. Az első a nyelvi hovatartozás: mivel horvát nyelvű sajtótermék nem létezett a térségben, ezért csak magyar és német lapokat vizsgáltam. Ezek között vannak napilapok: Oedenburger Zeitung, Soproni Napló, hetilapok: Felsődunántúli Hétfői Újság, Soproni Hírlap, városi lapnak minősül az Oedenburger Zeitung és a Soproni Hírlap, míg regionális a Soproni Napló és a Felsődunántúli Hétfői Újság.

Sopron és környéke, a volt Sopron vármegye bemutatása

„Sopron vármegye Trianonig 3127 km², nyugati részét a Lajta határolta; (...)Trianon Sopron vármegye területének 42,9 %-át, 1341 km²-t, , s a lakosság 46,6 %-át Ausztriának juttatta (...) A trianoni döntés erdő, legelő és gyümölcsstermő részétől fosztotta meg a vármegyét.(...) A lakosság (1930) 88,6 %-a magyar, 8,4%-a német, 2%-a horvát²¹⁴

²¹⁴ Új Idők Lexikona (1940: 5490-5491)

1. ábra: A volt Sopron vármegye 1910-es térképe²¹⁵

A nemzetiségi hovatartozásról a wikipedia korábbi adatot közöl: „1891-ben a vármegye összlakossága 259.602 volt, ebből: 122.334 (47,12%) magyar, 105.043 (40,46%) német, 30.160 (11,62%) horvát, 349 (0,13%) szlovák és 181 (0,07%) egyéb.”²¹⁶ Mindkettőben azonban jól látszik, hogy a népesség három fő alkotó nemzetisége a magyar, a német és a horvát volt, napjainkat tekintve – a magyar lakosság mellett - ma is a német és a horvát a legjelentősebb nemzetiség.

Győr-Moson-Sopron megye három hajdani vármegye (Sopron-, Moson- és Győr-) összeolvasztása után keletkezett – korábbi közös vármegyei története a magyarság 1100 évnél régebbi kárpát-medencei történelmében nem volt. Az összeolvasztás veszteséget jelentett a korábban legfejlettebb Sopronnak és Mosonmagyaróvárnak egyaránt, hiszen a szocializmusban így elvesztette még megyeszékhely rangját is a Trianon által megcsonkolt területek mellett. A vasfüggöny felhúzása pedig perifériává tette őket. A II. világháborús pusztítás után is saját erőből kellett újjáépíteni a várost, hiszen Győr magára fordította az állami támogatások zömét. A soproni újjáépítéssel elindult a házak művészettörténeti kutatása, és Dávid Ferenc művészettörténész vezetésével egy teljesen új feltárási munka alakult ki, ami egyrészt az európai műemlékkezelésnek adott új alapot, másrészt meghozta Sopron számára 1975-ben a Műemléki Európa-díjat.²¹⁷ Az ezt követő turisztika megerősödése azonban nem adott olyan gazdagságot a városnak, ami még a két háború közötti fejlődésben (Trianon ellenére) tetten érhető volt. A rendszerváltás környékén pedig a hagyományos ipar tönkrement, új területek erősödtek meg (kereskedelem a bevásárló turizmusra alapozva illetve a szépségipar valamint a fogászat), ezek megmaradása azonban erősen függ Ausztria (és egyéb célzott uniós ország) áraitól.²¹⁸

2. ábra: Győr-Sopron megye kialakítása 1950-ben

(1 Vas megyétől Győr-Sopronhoz, 2 Sopron megyétől Vashoz, 3 Komárom megye, 4 Győr-Sopron megye 1950-től, 5 mai megyehatár, 6 megszűnt 1949-es megyehatár)²¹⁹

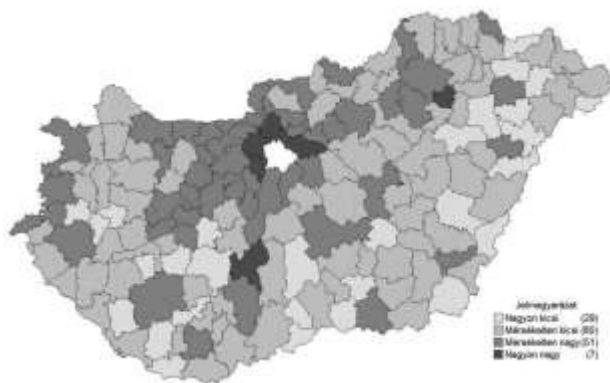
²¹⁵ <http://hungary-maps.myhonet.com/hu/Terkep-Nezet/Sopron-varmegye-1910/vm44/>

²¹⁶ http://hu.wikipedia.org/wiki/Sopron_v%C3%A1rmege

²¹⁷ Csatkai Endre (1956): Sopron – II. kiadás – Képzőművészeti Alap Kiadóváll. Budapest Czellar Katalin (1982): Sopron – Panoráma

²¹⁸ Sopron megyei jogú város Önkormányzata – Integrált városfejlesztési stratégia – 2008. február

²¹⁹ http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=F%C3%A1jl:Gy%C5%91r-Sopron_1950.PNG&filetimestamp=20070528140405

3. ábra: Magyarország fejlettségi mutatói²²⁰

Bár – amint a fönti ábrán jól látszik - az országos átlag szerint a Sopron-Fertőd kistérség ma a fejlettebbek között van. Még ez a jómódúnak ítélt térség is három csoportba osztható, melyek közül a legszegényebbek a főbb közlekedési utaktól messzebb területek el vagy zsákfalvak. A soproni mutatókat pedig vélhetően befolyásolja az ingázók ausztriai munkaviszonyából következő itteni adózási hiány, a hozzá tartozó, de teljesen és méltatlanul elhanyagolt bányavidék (Brennbergbánya), és a városfejlesztés tudatosságának a hiánya (a 2008-ból datált és az akkori időkre érvényes, szakemberek által összeállított városfejlesztési koncepciót a városházán csak most húzták elő a fiókból). Minden esetre ez a térség adottságaiból fakadóan hazánk egyik szárnyaló területévé válhatna, annál is inkább, mert a határnyitás politikai hatása több lehetőséget adott, mint amennyit sikerült kihasználni. Ezt a későbbiekben, a korabeli sajtó szemlélésével bemutatom.

Kapcsolatok a volt megyei/városi lapok tükrében

1916 – Soproni Napló

Először azt az időszakot vizsgálom, amikor az elcsatolt, ma Burgenlandhoz tartozó területek Sopron vármegye szerves részei voltak. Az akkori kapcsolatokat jól mutatja a vármegye napilapja, a *Soproni Napló*. Világosan kiderül, hogy mind a gazdasági mind a kulturális kapcsolatok túlnyúltak a vármegye és az ország akkori határain, s megerősíti azt a tényt, hogy Sopron gazdaságában és emberi kapcsolataiban nagyobb jelentőségű volt a császárváros: Bécs, mint hazánk fővárosa: Budapest. Az éves áttekintésben a napilap hasábjain a vármegyei helyi hirdetések között inkább a közigazgatásra vonatkozó jelennek meg 1916-ban (jegyzői, körorvosi állások illetőleg haszonbérleti hirdetmények, vadászati jogok árverési értesítői), míg termék- és cégreklámok már Bécsből is érkeznek. Az egyre nehezebbé váló háborús időszakot jól tükrözik olyan reklámok, mint a tojáspótló, a kenyérjegyek, a lisztutalványozási könyvek, áremelkedések, a város tehénvásárlása a tejhiány enyhítésére, a zsírutalvány bevezetése, a gabona csak emberi fogyasztásra való korlátozása, a takarmányozási rend meghatározása, a sóár miniszteri szabályozásának híre, a rézgalic-szükséglet bejelentési kötelezettsége. A gazdasági hirdetésekben az élet minden területe, szükséglete szerepel. Az állást kínáló zöme soproni illetőleg vármegyei, de akad bécsújhelyi és bécsi hirdetés is. Folyamatosan találkozunk a hetivásárok hirdetéseivel (Sopron, Nagymarton, Kapuvár), a december végi lapokban pedig már a következő év vásáridőpontjait adják hírül. Látni, hogy az emberi-gazdasági kapcsolatok e viszontagságos időkben is működnek.

Mivel a Soproni Napló 1897-től a vármegye lapja, ezért az ott megjelent hirdetések, írások természetesen az 1921-ig egységes térség lakóit érintik, őket szólítják meg, s a lapot is vármegye-szinten terjesztik. A lap nem tesz különbséget magyar, német és horvát anyanyelvű polgára között, a nemzetiség és az anyanyelv semmilyen hangsúlyt nem kap hasábjain. A különböző térségek egyedi problémáit településre vonatkoztatva említi (pl. a rekvirálások illetve a fém-, kötszer- és spárgabegyűjtések), a megyei és városi rendeleteket az érintett területek megnevezésével teszi közzé. A vármegye általános, vagyis az abban élőket közösen érintő híreit, rendelkezéseit általánosan,

²²⁰ Obádovics – Bruder – Kulcsár (2011)

Sopront, mint központot megnevezve jelentetik meg (élelmiszer-rendeletek, iparcikkek limitálása, begyűjtések, tej-, hús- majd szalonna- és zsír- illetőleg kenyérelosztás, árak szabályozása). Vagyis ezek a rendelkezések természetesen minden vármegyei polgárra vonatkoznak nemzetiségtől függetlenül, kötelezettségekkel, jogokkal és esetleges szankciókkal.

1933 – Felsődunántúli Hétfői Újság

Az 1927 és 1934 között megjelenő *Felsődunántúli Hétfői Újság* 17 évvel későbbi, tehát már a trianoni határ felhúzása, az átkelők kiépítése után megjelent számaint vizsgálva érezhetővé válik a vármegye csonkolásának a térség gazdaságára vonatkozó negatív hatása. Bár hírt ad az Esterházy-uradalmakon tartott vadászatokról éppúgy, mint a volt vármegye elcsatolt településeinek történetéről (pl: egy darufalvi lakos elmeorvosintézetbe szállítása) vagy az immár szomszédokká vált sportklubokról és „nemzetközi” de soproni csapatokat érintő sportmérkőzésekről, hangvételében és tematikájában a felhúzott határ okozta nehézségeket taglalja. A névben és a fejlécben megjelölt térség lapjaként régióban gondolkodik: ez a régió Felső-Dunántúl, melybe beletartozik Sopronon kívül Győr, Szombathely és Pápa, később Kőszeg is. A városok hírei mellett fő helyen szerepelnek az Ausztriával való tárgyalások, illetőleg a régiót érintő elvárások. A reklámok e lapban Csonka-Magyarországra korlátozódnak, s a vasúti közlekedésben megmaradt és a közölt menetrend szerint működik a Sopron – Bécs, Sopron – Kismarton vonal, az írásokban azonban folyamatosan téma más gazdasági területen a határ, mint akadályozó tényező.

A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara titkárával (dr. Taizs Károly) készült interjúból kiderül, hogy a borjűkivitel, a zöldség- és téglakivitel valamint az idegenforgalom fellendülését várják az itt élők, hiszen ezeket korábban a bécsi és az ekkor már Burgenlandnak nevezett térség piacai vették fel. A szerződéstől az osztrák beviteli engedélykésztés liberalizálását is várják. Ausztria kemény minőségi szabályozást érvényesít a magyar árukkal szemben, és terményenként mennyiségi kvótát is meghatároznak. Bár van határőrizet, a csempészet komoly iparággá fejlődött: elsősorban magyar mezőgazdasági termények, bor és élőállatok cserélnek ilyen úton gazdát. A bécsi Sankt-Marx-i vásárra a kiviteli engedélyt központilag osztják ki. Hogy jelentős lehetett az „osztrák bevásárló turizmus” (vagyis a felhúzott határ túloldaláról most is, miként korábban, az ott élők átjártak bevásárolni Sopronba), mutatja, hogy a május 29-i újságban külön hasábozat szántak „az osztrák schilling 2,5 pontos esésének”. Az árfolyamgyengülés visszavetette ezt a fajta átjárást, bevásárlást. Ugyanitt az is kiderül, hogy a korábbi kereskedelmi szerződést az osztrákok egy évvel azelőtt (1915-ben) felmondták, megfosztva Sopront az elosztó piaci jellegtől, és megnehezítették, ellehetetlenítették a térség korábban természetes kereskedelmét. Vannak, akik a monarchia gazdasági életét kívánják visszaállítani, s erre válaszul figyelmeztet az újságíró: „Vigyázni kell tehát ennél a szerződésnél, nehogy újra gazdasági Ausztria-Magyarország legyen, Magyarország-Ausztria helyett!”²²¹ Az előbbi, komoly feszültségre és a magyar ill. a térség kiszolgáltatottságára utaló gondolatok után egy hét múlva már megváltozik a hangvétel: „Ausztria kereskedelmi egységet keres Magyarországgal”,²²² tehát a lap azt sugallja, hogy a szomszédos ország rászorul a magyar gazdaságra. A gazdasági események tárlásának hangnemében és más írásokban is nyomon követhető az osztrák-magyar kapcsolatok hullámváltozása. Tény, hogy a revízió gondolata létezik Magyarországon, nem véletlen, hogy márciusban a burgenlandi tartománygyűlés szavazásra bocsátja a kérdést és a visszacsatolás ellen voksol, áprilisban pedig a régiós lap nyíltan taglalja a revíziós lehetőségeket.²²³

1944 – Oedenburger Zeitung

Az 1895-től megjelentetett, 1896-tól már önálló, német nyelvű városi lapként szereplő *Oedenburger Zeitung* 1944-es számaint átnézve majdnem ugyanazokat a tanulságokat vonhatjuk le, mint amiket a

²²¹ Felsődunántúli Hétfői Újság: (1933.július 27.:8.)

²²² im: (1933.július 31.:1.)

²²³ im: (1933. március 27.:1., április 27.: 9)

Soproni Naplónál. A német nyelvű újság a város határain túlmutatva a német ajkúak nyelvén, de minden Sopronhoz kötődő vagy korábban a vármegyében élő lakóhoz szól, annak ellenére, hogy városi napilapként jelenik meg. A II. világháború hivatalos és tudósítói hadijelentéseinek közvetítése és a helyi események mellett ugyanúgy megtalálhatók a kulturális programok hirdetései itt is, mint a 28 évvel korábbi Soproni Napló számaiban. Gazdasági témájúak a hagyma, krumpli és gabonahirdetések, lakáshirdetések, álláshirdetések. A reklámok között ott vannak a fogpaszta-reklámok (pl: Clorodont), az ásványvizeké (pl: Franz Josef), a műszaki cikkeké (pl: Orion Radio), a patikaszerké (pl: Piramydon tabletták a Bayertől), de a Kölnben, Bécsben megjelenő, különböző társadalmi csoportokat célzó német újságoké is. A német nyelvű lapban nemcsak német, hanem magyar nyelvű reklámok is kaphatnak helyet, hiszen az azokban szereplő vállalkozások, áruhelyek soproni érdekeltségűek.

A három szemlézett lapból főként a gazdasági életben történő változásokat követhetjük nyomon, a civil- és magánemberi kapcsolatokban nem érződik a korlátozás, a határon többé-kevésbé szabad lehetett az átjárás. A trianoni határ meghúzása mégis szép lassan eltávolította a hajdan egységes két területrészt egymástól. Erőszakos „osztrákosítás” folyik a II. világháborúig, Ausztria a magyarokat csak 1976-ban ismeri el etnikumnak.²²⁴ Az 1921-es Neue Freie Presse ugyan megírja, hogy „biztosítani kell a nemzetiségekkel való jó bánásmódot”(magyar és horvát), de szaporítani kell a német iskolák számát, biztosítani kell a szabad határforgalmat és a gyors pénzcserét.²²⁵

Identitás és kapcsolatok 1921 után

Bár látszólag a hétköznapi ember számára alig változott valami, csupán az elcsatolt területek közigazgatási státusa, és a mindennapi életben maradtak a rokoni, baráti kapcsolatok, szomszédolások, kulturális- és sportesemények, Trianon mégis valódi határokat épített, elsősorban az elcsatolt területeken. 1921 után határátlépő igazolványt kellett a felnőtteknek kiváltani, a gyerekek a szomszédos falvakba könnyebben közlekedtek (fürödni, játszani jártak át.²²⁶) Molnár Csilla interjúalanyai bizonyítják, hogy még a II. világháború után is kiterjedt cserekereskedelmet folytattak a határmenti falvak lakói, '48-ig pedig a kitelepítettek is hazajárhattak Magyarországra a rokonaikhoz. Ugyanezt hallom Brennebergbányán az öregektől: „Trianon után a bányászok átjártak Ausztriából dolgozni, itt vásároltak és itt szórakoztak, de mi is felmehettünk Ilonára (németül: Helenensacht), Ritzingbe (magyarul: Récény) ugyanúgy, mint azelőtt – egészen az ötvenes évek elejéig.”²²⁷

Identitás és kapcsolatok 1958 után:

Soproni és vármegyei lapok 1949 végéig működtek, természetesen a szocialista igényekhez átalakítva vagy újraindítva. Kiadjuk a Magyar Kommunista Párt, a Szoc. dem. párt és a Nemzeti Parasztpártból alakul szerkesztőbizottság (Új Sopron, Sopronmegye, Soproni Világosság), illetve a Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt (Soproni Újság). Az újságok megszűnésének okát „a munkásmozgalom fejlődésével” indokolják²²⁸. Tartalmuk megfelel a kor követelményeinek, melyben az elszakított országrészekről és a nemzetiségekről egyáltalán nem esik szó.

Újságok tekintetében hatalmas űr következik, ezért a nemzetiségi kapcsolatokról más forrásokból tájékozódhatunk. Ilyen forrás az egyéni elbeszélések gyűjteménye: Molnár Csilla könyve. Ebben a három, német identitáshoz kötődő ágfalvi szereplő más-más módon fogalmazza meg a vasfüggöny mögötti létet. Egyikük újfajta megközelítési lehetőséget is ad: „*nem mi voltunk bezárva, a többiek elől volt elzárva ez a rész (...) mi szabadon mehettünk Pestre vagy akárhová*”²²⁹ Náluk – talán éppen a kitelepítések miatt - a nemzetiségi entitás nem verbalizálódik olyan erősen, mint a kópházi horvátoknál. A mai burgenlandi terület megszólalói is többféle szemszögből értékelik sorsukat,

²²⁴ Molnár (2013:63-70)

²²⁵ Boronkai (2001:54)

²²⁶ Molnár (2013:92)

²²⁷ Becher Nándorné sz: Hruby Erna (Brennebergbánya, 2014. január)

²²⁸ Varga Imréné (1968)

²²⁹ Molnár (2013:86)

identitásukat. Van, aki a magyarságot elsősorban kultúraként azonosítja, másnak viszont anyanyelvhez, hagyományhoz, önérzethez kapcsolódik, és találkozunk olyan történettel is, amelyben még a haza és Magyarország egyet jelent. Más burgenlandi magyarok számára a magyarság megélése már kevésbé lényeges, fontosabb a jólét és az egzisztencia. Ma, még a pulyai Magyar Bál törzsközönségének tagjai közül is többen vélik úgy, hogy ők „magyar anyanyelvű osztrákok.”²³⁰ A trianoni határok menti egymással szemben álló ideológiák valamint a gazdasági erőviszonyok is komoly szerepet játszhattak abban, hogy az öntudat a három nemzetiségnél ilyen sokféleséget mutat. Tény, hogy a szétszakított területek közötti legnagyobb törést az 1948-as kommunista diktatúra valamint a '49-ben kiépített vasfüggöny és a mellé rendelt, szigorú őrizetű határsáv okozta. Ennek ellenére a KISZÖV Kultúrházban²³¹ 1963-ban megalakulhatott a soproni Testvériség Néptáncgyűttes azzal a céllal, hogy Sopron és környékbeli falvainak német nemzetiségi „Hienz” kultúráját felgyűjtse és átörökítse az utókor számára.²³² Ez az év volt a kópházai hagyományokat teremtő esztendeje is: az itt szereplő trausdorfi (darázsfalvi) tamburások adták az ötletet délszláv zenekar megalakítására, de közel 15 esztendőnek kellett eltelnie, hogy az engedélyek, a pénz és a hangszerek is együtt legyenek. A Horvát Bál 1977-től válik a helyi hagyomány részévé.

1989 – rendszerváltozás és retorikaváltás

Soproni Hírlap 1989 - 1991:

Új lendületet hoz a soproni sajtó életében és az elszakított területekről való gondolkodás tekintetében a rendszerváltás előtti és körüli időszak. A rendszerváltás előtt újraindult Soproni Hírlap nem jelentett megyei konkurenciát. Sopron város és környékének hetilapja kimondottan Sopront és közvetlen környékét, kimondatlanul a volt vármegyét, ezt a határokon is túlnyúló, természetes földrajzi egységet kívánta politikai, helytörténeti, kulturális, gazdasági, idegenforgalmi és mindenféle más információval, ismeretekkel ellátni (ugyan csak Sopronban terjesztették, de akadt előfizetője vagy vevője Ruszton, Kismartonban, Pulyán is). Deklarálták, hogy a hetilap “nem szócsöve egyetlen szervezetnek sem. (...) A Soproni Hírlap valóban az egész város és környékének lapja kíván lenni.”²³³ A tudósítások nem korlátozódtak az akkor szigorúan vett Sopron-környékre, ha az események úgy kívánták, Kismartontól Bécsújhelyig minden volt vármegyei területre elutaztak az újságírók.

Az akkori politikusok és civilek Sopron és környéke gazdasági fellendüléséhez nagy reményeket fűztek és komoly terveket szőttek. Az osztrák cégek e lapban megjelenő hirdetései zömmel álláshirdetések vagy termék- illetve áruházreklámok. A szomszédok az elcsatolt területeket folyamatosan osztrák területeknek minősítik, a Soproni Hírlap által átvett bécsi Kurier cikke Sopront volt Oedenburgként aposztrofálja, Liszt pedig az itthoni közbeszédben is a burgenlandi Doborjánban született. Ugyanilyen tudathasadásos megfeleléskényszert mutat, hogy az Ausztriához csatolt településeket hazánkban folyamatosan német nevükön említik, a horvát nevek meg sem említődnek. A testvérvárosok a rendszerváltás idején még a szocializmusban kiépített kapcsolatok teremtményei: a finn Seinäjoki és az NSZK-ban fekvő Kempten. Ezekkel nem gazdasági, hanem kulturális együttműködés kapcsolja össze Sopront. Csak jóval később, 1989. július 14-én ad hírt a Soproni Hírlap a Bad Wimpfenben rendezett Soproniak Találkozójáról, s az ottani polgármester felvetéséről: létesüljön testvérvárosi kapcsolat a két település (Sopron és Bad Wimpfen) között, hiszen a városunkból kitelepített németiség túlnyomó többsége itt talált új hazára, és itt hozták létre a Sopron Múzeumot.

A nemzetközi, főként az elcsatolt magyar területekkel felvett kulturális kapcsolatokban ugyan fontos a magyarság, mint identitás (Szlovákia, Szlovénia – Anyanyelvi Olvasótábor, Nemzetiségek Találkozója), gazdasági téren csupán a német nyelv ismerete kritérium (osztrák vállalatok és magyar-osztrák vegyes vállalkozások álláshirdetései). A vegyesvállalatok létrehozásánál is a gazdasági érdek dominál.

²³⁰ Magyar Bál, Felsőpulya, 2014. február 8. – saját gyűjtés

²³¹ Kisiparosok Országos Szövetsége Művelődési Háza Sopron, Petőfi tér 8.

²³² www.testveriseg-neptancegyuttes.hu

²³³ Soproni Hírlap, 1988. karácsonya - Mutatványszám (3.p.)

Sopron több gazdasági-szakmai találkozó helyszíne ebben az időben: Hermann Muegge (ENSZ-szakértő) a különleges övezet helyett vámszabad területet javasol Sopronban. Városunkban rendezik a vámügyi szakmai konferenciát, Bécs alpolgármestere a Bécs-Budapest útvonalat Sopronon át tartja szükségesnek kiépíteni. 1990 szeptemberében a Burgenlandi (Kismarton székhelyű) Gazdasági Kamara és a Soproni Városi Gazdasági Kamara a magyarok esetleges munkavállalásáról és a továbbképzési lehetőségekről egyeztet. Októbertől rendszeresen jelennek meg a kismartoni és az alsó-ausztriai munkaügyi hivatal állásjegyzékei. A vámrendeleteket is változásonként hozza a lap, mint közérdekű információkat, kellő háttér-magyarázattal.

A határátkelés könnyítése és a határ-menti szomszédos települések közötti szabad átjárás igénye még a határáttörés (1989. augusztus 19.) után is folyamatosan téma az újságban. Az 1990. május 11-i Soproni Hírlap számol be a „Beszélgetések a sövényen keresztül” címet viselő osztrák-magyar dialógusról, melynek témája 1921 (Sopron, Kismarton /Eisenstadt/, Locsmánd /Lutzmannsburg/, Zsira, Sopronkeresztúr /Deutschkreutz/, Nagycenk részvételével). Ez a fórum próbál közvetíteni az ellentétes magyar és osztrák történelemfelfogás között. Bár a mi oldalunk sokkal több retorikai engedményt tesz, a nemzetiségi kérdés nyilvánosan és fő hangsúllyal nem kerül az újság témakörébe. A határkérdés sokáig vitatéma a két nemzet között: az első szabadon választott kormányig óvatosak a tárgyalások, működnek a szocialista beidegződések. Alulról jövő, civil kezdeményezésekre van szükség, hogy felgyorsítsák a folyamatokat (hidak, határátkelők a szomszédos falvak között). 1990 júliusában rendezik meg az első nemzetközi vízi találkozót a Fertő tavi B0 pontnál, Harka Nyék (Neckenmarkt) felé kíván határnyitást, felmerül a Fertőt megkerülő bicikliút ötlete (1990 augusztusában megnyílik a kerékpáros átkelő Pomogy és Fertőd között), megfogalmazódik az igény a közös osztrák-magyar Nemzeti Park létesítésére (1991. február 9-én nyitja meg kapuit), szeptemberben pedig másik öt helyen ígérik határnyitást a térségben. A határ fogalma folyamatosan virtualizálódik: már a cinfalvi (Ziegenderf) szemétegető elleni tüntetések tudatosítják, hogy például a környezetvédelemben nincs földrajzi és fizikai határ. Magyarok is ott vannak a demonstrálók között. A határ fizikai és tudati felszámolásában fontos szerepük van a közben megszülető vagy feléledő kulturális szomszédolásoknak, nemzetiségi kötődéseknek. Határon átívelő kulturális és hagyományőrző céllal született meg a Corvinus Kör (magyar-osztrák baráti társaság), a Fertőrákos – Pötsching (Pecsenyed) iskolái közötti intenzív kapcsolat, diákcsera, a Máltai Szeretetszolgálat megindulása után más segélyszervezetek megjelenése Sopronban, elsősorban osztrák (kismartoni) bábáskodással: Lions’, Rotary. A magukhoz térő nemzetiségek pedig itthon először önmagukat definiálva kulturális egyesületeket majd önkormányzatokat hoznak létre. A Soproni Német Nemzetiségi Önkormányzat 1995-ben alakult meg. Célja a német anyanyelv és kultúra ápolása, a német nemzetiséghez tartozók (Sopron lakosságának kb. 8-10%-a, mintegy 4-6000 fő) érdekvédelme. A nemzetiségi önkormányzat munkáját az 1992-óta működő Sopron és környéke Német Kultúrklub Egyesület segíti.²³⁴

Mivel a soproni és – környéki horvátság központjának inkább Kópházát kell tekinteni, a horvát kulturális- és önkormányzati szerveződés is ide kötődik. Szoros kapcsolatot tartanak fenn a burgenlandi horvátokkal és két horvátországi településsel is: Bušavec (1977-től), Bibinje (1984-től)²³⁵ Kópházán több horvát egyesületet hoztak létre: Hrvati (Horvátok) Egyesületet, Kópházi Horvát Egyesületet, Magyarországi Gradiscei Horvátok Egyesületét.²³⁶

A nemzetiségi egyesületi élet fellendülése 1989/90-re tehető, ez derül ki a Soproni Hírlap írásaiból és a német nemzetiségi egyesületek megalakulásának dátumaiból, erre következtethetünk az 1990-ben induló undi iskolai horvát oktatásból, valamint az első Horvát Ifjúsági Napokról is. Ez utóbbiakról a hetilap számol be. Ugyanez közli a soproni német nyelvű bázisiskoláknak juttatott német nagyköveti segítséget. A rendszerváltás a „határtalan” sportesemények megszaporodásának időszaka: többek

²³⁴ http://www.sopron.hu/Sopron/portal/autonomy_show?contentId=1169

²³⁵ <http://www.kophaza.hu/m/kophaza-koljnof/telepulestortenet/>

²³⁶ Sajnos a hivatalos honlapokon sincs alakulási évszám.

között az Osztrák-Magyar Vitorlás Regatták, a Hajómodellezők Nemzetközi Regattái veszik ekkor kezdetüket.

Nyugatról inkább – nem most kialakult²³⁷ - lenézést tapasztaltak (az egyik kismartoni áruházban pl. kiírták: Magyar, ne lopj!²³⁸), esetenként a német kisebbségek valamiféle segílyt kapnak, s csak foltokban érezhető a magyarsággal való összetartozás-érzés a volt magyar területeken. Kölcsönös megnemértés, féltékenység jellemzi ezt a szűk nyugati sávot a várospolitika oldaláról. A vállalkozások tekintetében azonban gyorsabb az együttműködés és a fejlődés. Balázs Judit szerint Ausztria és Németország fejlesztő hatása a soproni térségre 1995-1999 között a Phare pályázatokon keresztül volt jelentős: a helyi gazdaság éppen a nemzetközi kapcsolatok erejével élénkül meg.²³⁹ Ebben a gazdasági fejlődésben azonban inkább az anyagi érdek, mint a nemzetiségi hovatartozás játszott szerepet.

Összegzés – célok és lehetőségek:

A nem-magyar ajkúak mindenkor hűséges polgárai voltak Magyarországnak. Nem ismerünk példát arra, hogy az elszakadásra vagy a területi elkülönülésre vonatkozó gondolat egyáltalán megfogalmazódott volna körükben. A határvidéket tekintve (egykori gypű) a történelem viharában megtépázott három nemzetiségnek mára eltérő a kommunikációs stratégiája, érdekérvényesítő képessége és közösségi összetartása is. Míg a magyarországi németek intenzíven ápolják a kitelepítettekkel és azok utódaival a kapcsolatot, éltetik hagyományaikat, nyelvtudásuk révén könnyebben helyezkednek el Ausztriában, a horvátok összetartó, zárt közösséget alkotnak, megtartva hagyományaikat, erős, határokon túl nyúló nemzetiségi kapcsolatokkal, addig a burgenlandi magyarságra a gyenge érdekérvényesítés, halványuló kulturális élet, csökkent önértékelés és széthúzás jellemző.²⁴⁰

Az Ausztriában fekvő volt magyar területek öntudatra ébredése nagyon viszonylagos. Az immár harmadik generáció azért tanulja újra a magyar nyelvet, hogy a kereskedelmi kapcsolatokban hasznosíthassa, de nem érzi ettől még magyarnak magát.²⁴¹ A Phare-programok pedig gyakran nem a valós igényeket elégítik ki, csupán látszatberuházások, „Eu-reklámok”, pénznyerési- és költési lehetőségek.

Teljes mértékben egyetértek azzal a megállapítással, miszerint „az osztrák–magyar határtérség a rendszerváltástól, sőt az azt megelőző időszakban is irigyelt példaként szolgált a területi sikeresség illusztrálására. (...) A rendszerváltás után kibontakozó, biztató perspektívák ellenére ugyanakkor továbbra is jelen maradtak az együttműködést nehezítő öröklött és új keletű problémák, ellentmondások, melyek megnehezítik a kooperációt napjainkban.”²⁴²

Elkeserítő, hogy a szomszédos önkormányzatokkal civil szervezeteknek és a kis falvak önkormányzatainak előbb kapcsolata van, mint Sopron Megyei Jogú Város vezetésének. Ezeket a kapcsolatokat zömmel nem az elszakított magyarsággal való szolidaritás, hanem a magyarországi (soproni- és környéki) nemzeti kisebbségekkel való rokonságtudat jellemzi. Nagyon kevés a nemzetiségeken és politikán felülemelkedő kezdeményezés, de azért erre is akad példa: 2004-től a Perkovátz-Ház Baráti Köre minden adventkor koszorúval köszönti a volt Sopron vármegye városait határon innen és túl, három nyelvű (magyar – német – horvát) Újra Együtt Naptárt ad ki. Szintén ez a dátum jelzi a Pfneisl-féle Újra Együtt Bor első palackozását. 2009-ben indította útjára a HA-MI-Európai Szövetkezet a térség „helyi pénzét”, hivatalos forgatható utalványát: a Kékfrankot.

Jelen helyzetben csak és kizárólag a kulturális, családi-gazdasági és civil kapcsolatok éltetik a volt vármegye településeinek közösségét. Hiába alakulnak kormányzatonként különböző régiós

²³⁷ Tóth Imre (2001, 2009, 2010)

²³⁸ Soproni Hírlap (1989, 1990)

²³⁹ Balázs Judit (2001: 146 – 148)

²⁴⁰ Molnár Csilla (2013)

²⁴¹ A récényi (Ritzing) strand személyzete között egyre többen beszélnek a „magyar konyhanyelvet”

²⁴² Fábrián – Tóth (2010)

pályázatokra épülő projekt-csoportok, a városvezetési és gazdaságpolitikai akarat és hosszútávú városfejlesztési elképzelés hiányzik.

Összefoglaló:

Dolgozatom a korabeli helyi lapok tükrében vizsgálja a volt Sopron vármegye nemzetiségi (magyar, német, horvát) kapcsolatainak változását a Trianont megelőző időszakról napjainkig. A vizsgált források alapján elmondható, hogy a természeti-gazdasági egység természetes módon és zavartalanul működött egészen a szovjet uralom bevezetéséig, ugyan némi konfliktust okozott a Trianon utáni Ausztria kialakított vám- és kereskedelmi rendszere, amit egyezményekkel tudtak enyhíteni, és ugyanígy a háborús évek megszorító intézkedései is befolyásolták a harmonikus együttélést. Ezt a folyamatot szakította meg egy számunkra idegen hatalmi berendezkedés, melynek megszüntével az eredeti állapotokat már nem lehetett visszaállítani. A rendszerváltás utáni várokozással ellentétben Sopron csupán kiszolgálója lett a szolgáltatások és az olcsó munkaerő terén az osztrák szomszédságnak, a kulturális kapcsolatok pedig jobbra a (német) nemzetiségi vonalon érvényesülnek. Ausztria felé egyedül a családi-rokoni kapcsolatok voltak képesek zökkenőmentesen újraprendeződni. A horvát kapcsolatok – talán a közös sors kapcsán is – életszerűbbek, közvetlenebbek napjainkban, viszont az ún. „burgenlandi magyarság” helyzete az anyaország szempontjából elkésérítő: ők már „magyar anyanyelvű osztrákok”. Ebben a helyzetben e – természetes egységként felfogható - nyugati végre több figyelmet kellene fordítania a mindenkori helyi- és a magyar kormányzatnak is.

Felhasznált irodalom:

A bizottság közleménye a tanácsnak, az európai parlamentnek, a régiók bizottságának és az európai gazdasági és szociális bizottságnak - *Zöld könyv a területi kohézióról* - Előnyt kovácsolni a területi sokféleségből <http://www.ecovast.hu/teruleti-kohezio-hu-0811.doc>

Balázs Judit: A külföldi tőkebefektetések hatása a rendszerváltó magyar gazdaságra és a Győr-Moson-Sopron megyei régióra, in: *A Civitas Fidelissima diskurzusa – Kulturális, történeti és gazdasági tanulmányok Sopronról*, szerkesztette Molnár Csilla, Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron, 2001

Boronkai Szabolcs: A soproni népszavazás és előzményei az osztrák sajtóban, in: *A Civitas Fidelissima diskurzusa – Kulturális, történeti és gazdasági tanulmányok Sopronról*, szerkesztette Molnár Csilla, Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron, 2001

Czellár Katalin: *Sopron – Panoráma*, 1982

Csatkai Endre: *Sopron – II. kiadás – Képzőművészeti Alap Kiadóváll.* Budapest, 1956

[Fábián Attila–Tóth Balázs: Láthatatlan határ, láthatatlan tőke. In: *Duna-térségi kohézió tanulmánykötet*, szerkesztette Veres Lajos, Cikos Group Kiadó, Szabadka, Szerbia, 2010, pp. 58–68., ISBN 978-86-85409-57-8](#)

Győr-Moson-Sopron megye területfejlesztési koncepciója és programja 2007- 2013
[194.88.46.34/.../megyei_koncepcio_es_program%5CGYMS%20elso%2..és http://www.terport.hu/node/875](http://www.terport.hu/node/875)

Molnár Csilla: *A vasfüggöny két oldalán – élettörténeti elbeszélések a magyar-osztrák határvidéken*, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, 2013

Obádovics Csilla – Bruder Emese – Kulcsár László : *A gazdasági és szociális helyzet területi egyenlőtlenségei a vidéki Magyarországon – hasonlóságok és eltérések*; A tanulmány egy korábbi változata megjelent a *Gazdaság és Társadalom* 2011.2. számában.
www.mtapti.hu/loss/pdf/Loss_143-157.pdf

Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata Integrált Városfejlesztési Stratégia 2008. február
http://www.sopron.hu/upload/concept/IVS/sopron_ivs_2008.pdf

[http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=F%C3%A1jl:Gy%C5%91r-](http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=F%C3%A1jl:Gy%C5%91r-Sopron_1950.PNG&filetimestamp=20070528140405&)

[Sopron_1950.PNG&filetimestamp=20070528140405&](http://hu.wikipedia.org/wiki/Sopron_v%C3%A1rmege)

http://hu.wikipedia.org/wiki/Sopron_v%C3%A1rmege

Sopron vármegye in: *Új Idők Lexikona*, Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Kiadása Budapest 1941 (5490-5491)

Tóth Imre: Magyarország-kép az 1990 utáni osztrák és burgenlandi történelemtankönyvekben
Kutatási Füzetek 14. Pécs, 2009, 217-233.

Tóth Imre : Retorika és valóság avagy a „civitas fidelissima” néhányreálpolitikai vonatkozása a két világháború közötti időszakban in: *A Civitas Fidelissima diskurzusa – Kulturális, történeti és gazdasági tanulmányok Sopronról*, szerkesztette: Molnár Csilla Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron, 2001

TSTAR_2009

Varga Imréné: Adalékok a Sopronban és Sopron megyében megjelent magyar nyelvű újságok történetéhez, *Soproni Szemle*, 1968. XXII.2.

www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2008/02